

ОГЛЯДИ НОВИХ КНИЖОК, РЕЦЕНЗІЇ

Микола Моздир. Українська народна меморіальна пластика.— Львів: Інститут народознавства НАН України, 2001.— 270 с.

Народна меморіальна пластика в Україні — складне багатопланове явище, яке тісно переплетене з колом проблем соціального, економічного й, зрозуміло, духовного життя народу, а передовсім, з поховальною обрядовістю. Її джерела, як і початки нашого народу, губляться у мороці прадавніх віків.

Історія українського народу — це не лише археологічні знахідки, відкриття, літописні, хронікальні записи, діяльність видатних особистостей, не тільки пам'ятки писемности, безсмертної народної творчости. Це, зокрема, величні степові могили-кургани, оспівані геніальним Кобзарем, нещадно руйновані в роки більшовицької колективізації, це різні за образним виявом, але стилістично споріднені „фігури“, що століттями стоять обабіч сільських доріг, тепер автомагістралей, численні пам'ятні, т. зв. панцизні хрести, присадибні, врешті, і рідкісні, дивом уцілілі впродовж віків, прості сільські цвинтарні намогильники. В своїх образних іпостасях є зразками високої краси в народному її розумінні і зазвичай без імени творця, бо гріх було смертній людині залишати свій напис на призначеному для безсмертя творінні її рук.

Особливо плідними на такі шедеври було XIX ст.— час великих соціально-економічних звершень, зростання самосвідомости народу як творця історії та ін. Все це відображалося і в скульптурних образах, у численних намогильних пам'ятниках у Західній Україні, де були особливо дієвими давні традиції етнокультурних зв'язків із сусідніми народами Центральної та Західної Європи.

У рецензованій монографії головню досліджені місце та роль пластичного намогильного знака в системі світогляду українського народу, його естетики; дано характеристику й основні принципи його ідейного та образного формування. На конкретних прикладах показано роль народної естетики, вплив стильового мистецтва.

Рецензована праця написана на основі зібраних автором упродовж двадцяти років польових матеріалів. Автор книжки Микола Моздир (нар. 1928 р.) — відомий вчений, дослідник питань історії та теорії українського мистецтва, індивідуальної творчости окремих народних майстрів, художників-професіоналів, що працювали і працюють у різних жанрах образотворчого та декоративного мистецтва. Він — педагог, музеєзнавець, член Союзу художників, конкурсних рад, член НТШ.

В 1960-х рр. автор працював заступником директора з наукової роботи у Музеї українського мистецтва (нині Національний музей ім. Митрополита Андрея Шептицького у Львові). З 1971 р.— завідувач фондів Музею етнографії та художнього промислу, завідувач відділу образотворчого мистецтва. Читав курси лекцій з українського та світового мистецтва у Львівському університеті ім. І. Франка та Львівському лісотехнічному університеті. Співавтор колективних монографій „Гуцульщина“, „Бойківщина“, „Лемківщина“, численних енциклопедичних словників та довідників. Він — автор понад 180 наукових публікацій. Особливу увагу приділив дослідженню художніх виробів із дерева, зокрема меблів, виробів церковного, сувенірного призначення тощо.

Проблемі висвітлення природної сутности, важливости народного традиційного мистецтва, зокрема сакрального, М. Моздир присвятив працю „Українська народна дерев'яна скульптура“ (К., 1980, 190 с.).

Нині працює старшим науковим співробітником у відділі народного мистецтва Інституту народознавства НАН України.

Щорічні поїздки в села, міста України північних, південних, східних та західних районів викликали захоплення у колег. Навіть навесні 1986 р. після вибуху на Чорнобильській атомній станції Микола Моздир організував експедицію туди.

Дослідник обстежив сотні цвинтарів, зафіксованих у покажчику книжки, а ще вдвічі більше тих, які з різних причин не ввійшли до видання. У ньому наведені назви тільки тих 320 місцевостей, в яких зафіксовані пам'ятки меморіальної народної пластики.

Праця складається з таких розділів: Витоки відзначування місць поховань та давні надмогильні пам'ятні хрести на українських землях; Козацькі могили; Пам'ятники про знесення панщини в Галичині та скасування кріпосного права на інших землях України; Придорожні, присадибні пам'ятні хрести та фігури; Кам'яні та муровані „фігури“; Скульптурні надмогильники; Типологія, осередки, майстри; Ідейно-тематична та образно-символічна структура надмогильних знаків; Пам'ятники борцям за волю України, що загинули в 1914—1920-х та в 1940—1960-х роках; Післяслово; Джерела та література; Покажчик місцевостей. В усіх розділах зроблений ґрунтовний аналіз різнофункціональних аспектів пам'яток сакрального й суто мемо-

ріяльного українського народного пластичного мистецтва з давнини до сучасності.

На високому професійному рівні Микола Моздир подав характеристику всіх основних типологічних груп меморіяльної пластики. Автор зумів дослідити ідейно-семантичну та символіко-образну сутність придорожніх, присадибних намогильних та намогильних хрестів. Хрест як символ християнської віри спасіння людського роду опоетизований творчою діяльністю талановитого українського народу.

Текст книжки наповнений сюжетами, невідомими мистецтвознавчій науці. Особливий інтерес викликає поданий автором ілюстративний матеріал — 376 світлин, з яких більша частина, тобто понад 350 — авторських.

У цій актуальній монографії вперше висвітлені питання теорії та історії меморіяльної пластики України. Правда, першим дослідником української народної традиційної культури, зокрема меморіяльного пам'ятникарства, був відомий вчений і знавець історії української культури Вадим Щербаківський. Його праці, зокрема „Українське народне мистецтво“ (1920-ті рр.), на десятиріччя залишилися енциклопедією знань про українську духовну та матеріальну культуру.

Досліджені Миколою Моздиром пам'ятки української меморіяльної пластики виражають головний символ духовного буття людини — віру в Господа, її християнсько-філософські світоглядні аспекти розуміння життя на землі і на небесах.

Раїса ЗАХАРЧУК-ЧУГАЙ

Оксана Кузьменко. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2009. — 296 с., іл.

Монографія Оксани Кузьменко є вдалим логічним завершенням тривалих досліджень авторки в царині стрілецької пісенності. Цю тему дослідниця обрала для вивчення як цілком новаційну. Поступово шляхом трудомістких та скрупульозних напрацювань (проведення власних польових фольклорних записів у 90 населених пунктах шести областей України та за кордоном, ретельного вивчення усіх доступних архівних та літературних джерел, масштабної систематизаційної роботи, аналітичного осмислення) Оксана Кузьменко вивела стрілецьку пісню на рівень комплексного фольклористичного аналізу. Виходу її монографії передували такі вагомні праці, як кандидатська дисертація (2000), академічний збірник „Стрілецькі пісні“ (Львів, 2005, 640 с.) та понад десяток добротних аналітичних статей у фахових виданнях. Отож „Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність“ постає перед читачем як праця зріла, глибоко продумана, вивірена часом. І, безперечно, дуже очікувана.

„Предметним полем теми, — як зазначає дослідниця, — є висвітлення характерних аспектів пов'язаності стрілецької пісенності з народнопісенною традицією, зокрема їх фольклоризм, фольклоризація та фольклорність. Мета роботи полягає у системному дослідженні внутрішнього взаємозв'язку цих аспектів, у виявленні закономірностей побутування, розвитку, збереженості та особливостей входження стрілецьких пісень в загальноукраїнський фольклорний контекст“ (С. 13). О. Кузьменко вдалося сповна досягти поставленої мети завдяки вдалому композиційному вирішенню праці та вдумливому аналітичному викладу в усіх її структурних частинах. Монографія складається зі всту-

пу та чотирьох розділів: „Збирання та дослідження стрілецької пісенності“, „Джерела і природа фольклоризму стрілецьких пісень літературного походження“, „Фольклоризація стрілецьких пісень літературного походження“, „Народні пісні про січових стрільців“, Висновків і Списку використаних джерел і літератури.

У вступі простежено вживання терміна „стрілецька пісня“ у літературі й фольклористиці (С. 6—7) та з урахуванням теоретичних здобутків попередників, а головне на основі власних напрацювань запропоновано таке визначення: „Стрілецькі пісні — це пласт пісенної творчості літературного і фольклорного походження, який за часом виникнення та ідейно-змістовими ознаками пов'язаний з появою української військової формації Легіону Українських січових стрільців, з його діяльністю в роки Першої світової війни (1914—1918) та в час українських національно-визвольних змагань (1918—1920)“ (С. 7). Також тут подано пояснення терміна „фольклоризація“ українськими дослідниками різних часів, акцентуючи на важливих концепціях І. Франка, М. Грушевського, Г. Нудьги, С. Грици та інших учених щодо природи та механізмів взаємодії двох художніх систем творчості: літературної та народної.

У першому розділі подано відомості про джерельну базу дослідження в діахронії зацікавлень стрілецькою піснею, її публікацій, збирання та фахових досліджень. О. Кузьменко належно поцінувала здобутки своїх попередників у цій царині, починаючи від напрацювань часів стрілецького чину таких авторів, як Р. Купчинський, Л. Лепкий, М. Гайворонський, А. Баб'юк, І. Боберський, Ю. Шкрумеляк, О. Назарук, І. Ірванець,

